

Lakatos Júlia

Reformkritikusok tömege

A hazai politikát húsz éve sakkban tartja a szociáldemagógia. Ellenzékben minden párt illegitimnek kívánja láttatni a hatalmon levő kormányt, és megpróbál mindennemű reformot megakadályozni. Ennek következtében, miközben gyakorlatilag nem léteznek reformpárti választói erők, az évek során kialakult a mindenkori *reformkritikusok tömege*. Ez most sincs másképp. Miért van az, hogy akik eleddig reformokat szerettek volna, most állagvédelemért kiáltanak, míg a korábbi ellenállók kormányra kerülve ország-átalakításba kezdtek? És ami még fontosabb, hogy lehet, hogy Orbán Viktortól látszólag jobban fogadják a reformokat, mint elődeitől?

A „Mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás?” klasszikus kérdésének gazdaságpolitikai megfelelője hazánkban a „Mi kell a sikeres reformokhoz? Szerkezeti reform vagy mentalitásváltás?” Napjainkra kikristályosodott, hogy strukturális átalakítás nélkül nincsen kulturális változás, és fordítva. Az, hogy szükség van-e reformokra, valójában tehát nem is lehet kérdés, hiszen húsz éve nem sikerült jelentős politikai, gazdasági, társadalmi változtatásokat véghezvinni. A mindenkori ellenzék szociáldemagógiája és a társadalom kettős ellenállása rendre megakadályozta ezek megvalósítását. A gazdasági válság, a pártok közötti hatalmi viszonyok, valamint a politikai tanulás következtében a második Orbán-kormány kedvezőbb feltételekkel indulhatott neki a változtatásoknak mint elődei. Úgy tűnik ugyanis, hogy a válság okozta katarzisz, valamint a politikai erőviszonyok megteremtették a megfelelő társadalmi közeget az átalakításokra.

A válság egy olyan kritikus pont volt, amely korábban sohasem látott módon „ütötte meg” a társadalom kollektív ingerküszöbét. Többé a reformkritikusok tömegei már nem tudták elereszteni a Bokrosi reformok kritikus tömegének évek óta visszhangzó

kiáltásait a fülük mellett. Saját bőrükön érezték az államcsőd-közeli helyzetet. Így amit korábban nem fogadtak el Gyurcsány Ferencről, Bajnai Gordontól már elviselték, Orbán Viktor kormányzása alatt pedig már jóval csekélyebb a társadalmi ellenállás. S hogy miért?

Egyfelől mert Orbán Viktorban és Gyurcsány Ferencben több a közös mint gondolnánk. Szándékaikat tekintve jóval kisebb köztük a különbség, mint Gyurcsány és pártja vagy szavazói között. Mindkét politikus változtatni kíván a hazai politikai kultúrán és az utóbbi húsz év gyakran rosszul és pazarlóan működő rendszerein. Különbség köztük külső és belső támogatottságukban, szervezettségükben lelhető fel. Orbán mára megteheti, hogy nem enged a reformkritikusok tömegének, mert egészen mások a hatalmi viszonyok.

A másik ok, hogy Orbán egy új típusú „magyar modell”-el próbálja elérni azt az átalakítást, ami Gyurcsánynak nem sikerült. Ez leginkább az „államkapitalista” modellre hasonlít, de ötvözi kelet és nyugat ideológiai elemeit. Hunniát és Pannoniát együtt kell kormányozni, hangsúlyozza Gyurcsány, Orbán pedig csinálja.

Külön elemzést igényelne, hogy az Orbáni ország-átalakítás állam-centrikus felfogásához társuló vitatható intézkedések (magánnyugdíj-pénztári vagyon államosítása stb.) mennyiben tekinthetők egy rendkívüli időszak, nem szokványos gazdaságpolitikai megoldásainak, azonban a manapság divatos értelmezésekkel szemben, jelen írás nem vitatja el az ország miniszterelnökének demokratikus szándékait.

Modernkori reformerek: akik a szélmalomharcot vívják

Bokros Lajos [A reformok kritikus tömege](#) című műve a hazai reformok origója, és mint olyan, minden rendszerváltást követő reformkísérlet viszonyítási pontja. Bokros Lajost és Gyurcsány Ferencet gyakran kritizálták II. József felvilágosult

abszolutizmusára hivatkozva, mert mindent azonnal, felülről akartak megreformálni. Ezzel szemben bírálók ugyanezért a magatartásért Orbán Viktorra antidemokratikus bélyeget ragasztanak. Mi a közös bennük mégis? Az, hogy a három koncepció egy gazdaságpolitikai/vezetési modellt képez. Ha pusztán a reformok/átalakítások „mikéntjében” lenne vita, ha a neokonzervatív ideológia versenyezne a szociáldemokráciával nem is volna gond, de ma Magyarországon még nem ez a helyzet. A mindenkori reformtörekvések kerülnek szembe a reformok (örökös) halasztásával. Ebben a vitában jelenleg azonos - reformpárti - oldalon áll a két politikus. Igaz, Orbán részéről ez nem volt mindig így.

A nem szokványos párosításnak oka van. Az utóbbi húsz évben e három szereplő járult hozzá a legnagyobb mértékben a nagy ellátó rendszerek, és az azokhoz való társadalmi viszonyulás alakításához. A felsorolásban az ország gazdaságpolitikai talpra állásáért rendkívül sokat tevő Bajnai Gordon azért nem szerepel, mert rövid kormányzása alatt válságot kezelt, és egy gazdasági krízishelyzetben stabilizálta az országot. Külön kell választani a megszorításokat és a reformokat. Gyurcsány Ferenc kormányzásának is volt ideológiailag megalapozott reform korszaka, megszorító időszaka, valamint válságkezelő periódusa. Orbán Viktornak pedig ilyen szempontból csakis az utóbbi egy évének kormányzati tevékenységét vizsgálhatjuk.

A „reform triumvirátus” gondolatmenetének alapja, hogy kultúraváltás szükséges a hazai társadalomban ahhoz, hogy versenyképesebb, nyugatosabb ország legyen Magyarországból. Bokros szerint csakis a reformok kritikus tömegének együttes végrehajtása következményeként jöhet létre ez a gondolati változás. Gyurcsány a szerkezeti átalakításokat, valamint a társadalmi kultúra megváltozását kéz a kézben járónak tartotta, az elsöprő politikai és társadalmi ellenállást követően azonban arra a következtetésre jutott, hogy nem lehet az emberekkel szemben kormányozni. Orbán Viktor, tanulva a Gyurcsány-korszak kudarcaiból, már eleve ebbe a felismerésbe helyezte bele jelenlegi politikáját. Mint azt nemrég a Gazdaságpolitikai fordulat című beszédében megfogalmazta, „... mélyen hiszek abban, hogy a gazdasági siker

kulturális alapokon nyugszik, de fölfogásom szerint a kormányzati működés erősítheti vagy gyengítheti az értékrendből, illetve a kulturális forrásokból eredő esélyeket a gazdasági sikerre.” Álláspontja szerint tehát csakis erős kormányzással lehet véghezvinni reformot és kultúraváltást.

Érdeemes beidézni cégünk korábbi reflexióját Bokros Lajos alapművére. Az egyik szempont melyet „[A közeg nélküli magyar reform](#)” című elemzésben kiemeltünk, hogy a szerző nem vette figyelembe írásában a reformok megvalósításához szükséges politikai konstellációt. Bokrosnak *A reformok kritikus tömegé-nek* írásakor nem volt politikai pozíciója, Gyurcsány pedig a politikai helyzet többszörös foglya volt. Orbán ezzel szemben, második ciklusára lényegében szabad kezet kapott a szavazóktól a változtatásra. Nem ugyanaz kétharmaddal, kormányozni egy centralizált párt élén, mint abszolút többséggel egy fragmentált, platformos párt „támogatásával”, valamint egy konfliktusos koalíciós partnerrel.

Liberálisok vs. kommunitáriusok

A politikai erőviszonyok kedvező állása önmagában még nem magyarázza, hogy miért fogadják el a változtatásokat Orbán Viktortól jobban, mint Gyurcsány Ferenctől. Ha a Gyurcsány-vonal sikertelenségeinek okát keressük, akkor szükséges megvilágítani, mi volt a következménye a harmadik utas politikának Nagy-Britanniában. Hazánkban ugyanis éppúgy a liberalizmus-kommunitarianizmus törésvonal kialakulása miatt nem volt képes megújulni a baloldal. Márpedig aki belső megújulásra képtelen, országos szintű reformot sem képes végrehajtani.

2006-ban, amikor először a rendszerváltás óta újraválasztottak egy kormányt Magyarországon, nem a Fidesz ellen szavaztak a választók, hanem Gyurcsány személyiségére és a hitre, hogy képes lesz változtatni az ország helyzetén. Ezt az MSZP egy része mai napig nem érti. Ez az alapja a párt máig tartó belső hatalmi harcainak. A választást követően a különböző platformok úgy gondolták, hogy a

szavazók bizalmát elnyerve visszatérhetnek a régi működéshez, a régi hierarchiához. Éppúgy nem értették Gyurcsány Blair-i társadalmi kultúraformáló elképzelését, ahogy a társadalom sem, így nem is lehettek partnerek annak elmagyarázásában, megvalósításában.

David Goodhart a Liberálisok vs. kommunitáriánusok: a baloldal polgárháborúja című írásában vázolja fel az elsősorban Európa bal-közép pártjaira jellemző törésvonalat. Ennek lényege, hogy egyre nő a szakadék a baloldali pártok „konzervatív” vagy kommunitárius munkás és alsó-középosztálybeli rétege, valamint a liberális, értelmiség között. A populista pártok megjelenése Európa szerte magához vonzotta a balközép pártok kommunitárius szavazóbázisát. Ennek következtében kénytelenek a liberális réteghez alkalmazkodni, akik azonban olyan nézeteket képviselnek, (emberi jogok, melegek helyzete stb.), amelyek még inkább elidegenítik a munkásságot. A New Labour retorikája a változásra és a mobilitásra helyezte a hangsúlyt, ezzel az üzenettel azonban a munkásság egyszerűen nem tudott mit kezdeni. Ugyanez a folyamat játszódott le tehát az MSZP-SZDSZ koalíció esetében is, csak Gyurcsánynál az öngondoskodás üzenete bizonyult túl radikálisnak. A Fidesz átvette a baloldal retorikáját és elszívta a munkás/alsó-középosztályt. A szociális népszavazást követő visszafordulással és széthullással azonban a gazdaságilag liberális, „reformpárti” szavazókat is elidegenítette magától az MSZP. Így az ország ideológiailag és társadalmilag legkevésbé nyitott és mobil szavazórétege maradt a pártnál.

Sajátos magyar fejlődési út

A két meghatározó politikai oldal vezetőjének változtatási kísérlete között tehát modellbeli és nem szándékbeli különbség van. Magyarországon a rendszerváltás óta folyamatos vita van arról, hogy kialakulhat-e nyugati típusú kapitalizmus. Valószínűleg nem, már csak kulturális okokból sem. Általában igaz, hogy nem lehet külföldi modelleket egy az egyben átültetni. Gyurcsány a Blair-i harmadik utas

politikájával egy merőben európai úton próbált elindulni, talán „túl Európán” is. A Brit politikai rendszer megújítását nem lehetett extrapolálni a hazai, alig két évtizedes demokratikus viszonyokra. Láthattuk, hogy Nagy-Britanniában is olyan ideológiai feszültségeket generált, melyek még egy régi, jól működő demokráciában is „rendsze- idegennek” bizonyultak.

Ezzel szemben Orbán az ázsiai feltörekvő gazdaságok modelljét kívánja átvenni. A világ leggyorsabban fejlődő gazdaságainak, a BRICS országoknak a példája (Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél Afrika), illetve a kínai államkapitalizmus modellje, bizonyíték arra, hogy az állam erőteljesebb szerepvállalása igenis hathat a gazdasági növekedésre és fejlődésre. Orbán Viktor ezt szintén a Gazdaságpolitikai fordulat című beszédében fejtette ki: „Véleményem szerint Magyarország ezekben az években döntő módon képes arra, hogy a gazdasági siker esélyét a politika, az állam és a kormányzat működésén keresztül határozza meg.” Nem véletlen a gazdasági kapcsolatfelvétel ezen országokkal. A kormányfő, Ven Csia-pao kínai miniszterelnök hazánkban tett látogatását követően is kifejtette ezt a gondolatot. Mint mondta, Magyarország elkötelezte magát a munkaalapú gazdaság és az értékteremtő munka mellett, nemet mondott a spekulatív és fenntarthatatlan gazdálkodásra. Ezzel egyben a gazdasági válság során megbukni látszó neoliberális gazdaságpolitikának fordít háttérrel, a neokonzervatív, termelői tőkét előtérbe helyező szemléletet részesítve előnyben. A modell buktatója az lehet, hogy hazánkban nincs meg az a típusú munkakultúra és megtakarítási hajlandóság, ami az említett országokban, azaz, lehet, hogy túl „egzotikus” ahhoz, hogy sikerre lehessen vinni.

A modell európai eleme, a good government, azaz a jó kormányzás Stein Ringen (norvég származású Oxfodi oktató) féle értelmezéséből ered. Ahogyan erről korábban már írtunk, ez találkozik Orbán felismerésével, a „[hard government](#)”-el, hogy csakis erős, államközpontú, cselekvésorientált kormányzással lehet hazánkban változtatásokat véghezvinni. S, hogyan valósítja meg ezt a gyakorlatban? Érzékeny egyensúlyozással, gyakran nemet mond a külső elvárásoknak és sajátos magyar

utat kínál, azaz megfordítja az eddigi paradigmát és a reformokat a nemzeti függetlenség eszközeként kezeli. Természetesen még messze nem beszélhetünk kultúraváltozásról, jelen pillanatban azonban tovább meg tudta őrizni az átalakítások szükségességének gondolati „népszerűségét”, mint bármely más politikus. Lehetséges tehát, hogy Orbán a válság és a politikai tanulás következtében, sajátos „fúziós modelljével”, kelet és nyugat tapasztalatait egységesítve, a hazai sajátosságokat beintegrálva megtalálta a megfelelő közeget a reformokhoz.